
SANDRA MONTSERRAT I BUENDIA

APLEGAR I ARRIBAR
EN EL CURIAL E GÜELFA:
UN PARELL SINONÍMIC?

1. OBJECTIUS

És ben coneguda l'afirmació de Meyer-Lübke (1925: §154, pp. 158-159) sobre l'ús del verb *aplegar* en valencià: «Im Katalanischen aber sagt man *arribar*, im Valenzianischen *aplegar*», la qual fou matisada per Colón (1993: 42) amb aquestes paraules: «Una imatge semblant a la de l'esp. *llegar* (procedent de *PLICARE*) es repeteix a València, on tenim *aplegar*, verb que viu al costat d'*arribar*. Aquest últim verb és el més corrent a València i l'únic que s'usa a la resta del domini català actual. Si Meyer-Lübke hagués conegut la realitat dels fets, és a dir, que València també té *arribar*, s'hauria pogut estalviar algunes arriscades hipòtesis».

Certament, tots dos verbs, *arribar* i *aplegar*, s'empren en valencià per a expressar el fet de 'venir a trobar-se en un indret per moció progressiva, tocar al terme del seu camí' (*DIEC*, s.v. *arribar*). Els lexicògrafs valencians dels segles XVIII i XIX ja incloïen aquesta singularitat lingüística en els diccionaris. Així, per exemple, Llobart (1887), en el seu *Diccionario*, ens remet d'*aplegar* a *arribar* i a l'inrevés:

Aplegar. n. Llegar. Según la R. A. E., venir, arribar de un sitio ó paraje á otro. APLEGAR una cosa á rams de beneir. Llegar una cosa á tener buen éxito. Por lo regular se usa negativamente. Lo mismo que ARRIBAR
Aplegant. ger. Llegando. Lo mismo que ARRIBANT
Arribar. a. Llegar ó acabar de venir de cualquier parte, y por llegar á ver el fin de lo que se desea. Lo mismo que APLEGAR y ALCANÇAR

Arribar. a. Llegar. ARRIBAR y fényer. Llegar y besar el santo. fr. fig. y fam. que se dice por la prontitud con que se hace ó se quiere hacer una cosa. V. APLEGAR

Arribant. ger. Arribando. Lo mismo que APLEGANT

No arribar ó no aplegar als TALÓNS d'algú. fr. Lo mismo que No aplegarli á ú á la SÒLA de la sabata. (s.v. *Taló*)

I, de fet, es pot comprovar en la parla habitual de la majoria dels pobles valencians.¹ Com mostren els exemples següents que arrepleguen l'explicació mítica de l'origen del parlar de Guardamar, diversos informants d'un mateix poble poden usar els dos verbs en contextos idèntics:

- (1) (Informant 1) Diuen (abans) que venia el Sinyor parlant en valencià, i a l'*aplegar* a Guardamar, i dic:—D'aquí p'allà ja no passe. Hasta aquí *aplega* el valencià. I aixina que ni parlem el castellà ni el valencià» (Beltran, Monjo & Pérez i Navarro 2004: 13)
- (2) (Informants 2 i 3) C: Diuen que anava el Senyor repartint les llengües... / B: Aquí, castellà. Aquí, valencià. / C: Anava donant a cada poble com havien de parlar. I quan *arribà* a Guardamar no vulgué passar el riu; digué: «Estos que s'apanyen» / B: «Que s'apanyen com puguen»; i unos parlen valencià, atres en castellà. «Feu lo que vulgueu» (Beltran, Monjo & Pérez i Navarro 2004: 106)

Fins i tot, un mateix parlant pot emprar-los indistintament. Llegim en una arreplega de contes de la Marina Baixa:

- (3) I clar! El sapo havia d'anar a portar-la i aquells tenien set. El sapo anava tan espauet que se'n va baixar pac avall a la Carretera, va travessar una sanca que hi ha ahí davora de Vicenteta Dionísio i se'n va pac al Riu a omplir una botija d'auia. *Arriba* allí, ompli la botija de l'auia, se'n torna per amunt i quant *aplega* dalt, ja no hi havia nengú. Si va *arribar* un any después! (Guardiola & Beltran 2005: 181, «El Gripau»)

Hi ha també estudis dialectals actuals que ens ofereixen notes disperses sobre aquesta particularitat. Així, per exemple, Segura (2003: 167), en la caracterització del parlar del Baix Vinalopó, indica que *aplegar* és usual en tota la comarca, llevat de Crevillent, que fan servir el castellanisme *llegar*, *allegar*, i que *arribar* s'usa amb més intensitat en les partides rurals d'Elx. De la mateixa manera, de la lectura d'*El parlar de la Marina Alta* de Beltran (2005) es desprén que tots dos verbs són habituals en

1. Agraïsc a Carles Segura i Vicent Beltran els valuosos comentaris a aquest article, en relació amb la llengua actual.

aqueixes comarques. Per al valencià central, Beltran i Segura (2007: 100) apunten que el parell *arribar / aplegar* comparteix significat, lluitant també amb *llegar*, ben present en la parla dels més jòvens. També l'ALDC (mapa 22) mostra que s'usa indistintament per tot el País Valencià, tot i que adverteix que *aplegar* sembla exclusiu d'algunes zones interiors, des de les Valls del Vinalopó fins a l'Alacantí.²

Cal esmentar els comentaris de Reig (1999: 101) que, a més, revela una tendència actual a substituir *aplegar* per *arribar*. En paraules de l'autor:³

Aplegar i arribar són mots sinònims que devem emprar indistintament i no fer ús només del segon, oblidant sistemàticament el primer, que és un vocable genuïnament valencià.

Frases com ara: *aplegar i envasar*, *aplegar i poar*, *aplegar i besar l'anella*, *aplegar i besar la pau* i *aplegar i fènyer*, s'apliquen a aquell que, només aplegar, aconseguix de seguida tot allò que s'havia proposat i li ix bé. Les tres primeres s'empren habitualment a Alcoi. Les altres dues a l'Horta de València. Totes elles equivalen a la locució *arribar i moldre*, usada per la llengua estàndard. Tenim la conegudíssima sentència: *A tot li aplega la seua hora* i el refrany: *L'últim que aplega, dejuna i renega*. L'expressió *aplegar a venir* significa arribar alguna cosa a bon terme.

Tot i aquestes informacions ben valuoses no hi ha cap estudi que haja explicat el motiu de la diversitat que actualment es dona en valencià. Tampoc no s'ha esbrinat en quin grau *aplegar i arribar* es poden considerar sinònims.

El valencià de l'època medieval sembla que reproduïx també aquesta situació actual. Sovint, atesa la singularitat en l'ús d'aquest doblat, l'aparició del verb *aplegar* al costat d'*arribar* en obres medievals ha servit als estudiosos per a classificar geogràficament una obra. En aquest sentit, és ben coneguda la polèmica sobre la filiació dialectal del *Curial e Güelfa*. A les afirmacions de Rubió i Lluch (1901), Anfós Par (1928) i les més recents d'Anton Espadaler (1984) sobre l'origen principatí de l'autor de l'obra, es contraposen els estudis de Coromines, Germà Colón⁴ o Antoni Ferrando (2007), sobre les opcions lèxiques del *Curial*, que l'acosten fonamentalment cap al valencià. Com ha mostrat Ferrando (2007: 22) «examinant atentament el lèxic del Curial, s'hi troben opcions morfològiques i lèxiques difícilment documentables a la

2. El doctor Joan Veny va presentar aquestes dades en el II Encontre Internacional «*Curial e Güelfa*: aspectes lingüístics i culturals» celebrat a la Nucia del 5 al 8 de febrer de 2008.

3. López Verdejo (2004: 16) també destaca la reculada d'*aplegar*: «En valencià són sinònimes les formes *arribar* i *aplegar*, les dos conviuen en l'Horta, pero el fet que la llengua normativa catalanisant no utilitze normalment la forma *aplegar*, ha fet que els més jòvens comencen a no utilitzar-la i a substituir-la per *arribar*, si bé *aplegar* encara té una gran vigència».

4. Cf. els comentaris d'aquests dos autors a l'edició de Ferrando (2007: 22)

Catalunya de mitjan segle XV o que, en tot cas, hi són excepcionals i, quasi sempre, en textos extremoccidentals o suboccidentals». Entre aquestes hi ha les formes *acaçar*, *acurtar*, *llançol*, *espill*, *pegar* i el verb que ací ens ocupa, *aplegar*, conjuntament amb *arribar*.

En aquest breu estudi analitzarem detingudament els usos d'*arribar* i *aplegar* en la llengua medieval a partir del *Curial e Güelfa*. Pretenem descobrir quan i en quina mesura els dos verbs, *arribar* i *aplegar*, comparteixen sentit durant la primera meitat del segle XV,⁵ a fi de fer llum sobre la situació actual del valencià. Alhora, contrastarem les dades del l'obra anònima amb textos anteriors, posteriors i coetanis a partir de les dades del *Corpus Informatitzat del Català Antic* (CICA: 2007).⁶

2. ARRIBAR EN EL CURIAL E GÜELFA

Els estudiosos (Bastardas 1996: 96 i 100; *DECat* s.v. *arribar*) coincideixen a afirmar que el verb *arribar* —segurament a partir d'un llatí vulgar **arripare*— és indubtablement un mot bàsic del català, però que, com s'ha esdevingut amb *callar*, *cercar*, *trobar* i *treballar*, encara no se n'ha trobat documentació primerenca. La primera constatació del verb és en el *Liber Privilegiorum Civitatis et Regni Valentiae* I. *Jaume I* (1236-1276) (=LPCRVR) (cf. Martines 2006: 652), que aplega documents del període central i darrer del regnat del rei Conqueridor. Aquests documents van escrits en llatí, però farcits de solucions romàniques:

- (4) [...] et rebus eorum que ex maris vel aque periculo vel tempestate *ribaverint* infra terminum regni et civitatis Valencie (1243, 123)

Tant en aquest exemple, com en els següents, ja en català, el verb *arribar* és un terme mariner i significa 'portar el vaixell cap al port o cap a la vora' (*DIEC*, s.v. *arribar*):

- (5) —Sènyer— ço dix lo porter—, sapiats per cert que jo partí sta nit que passada és de la ciutat de Barcelona a hora de mige nuyt; e quant jo ·n partí, éran vengudes e

5. Segons els darrers estudis (cf. Ferrando 2007: 7) el *Curial e Güelfa* es pot datar cap al 1443; en tot cas, no més enllà del 1462.

6. Aquest corpus arreplega textos catalans des dels inicis fins a la segona meitat del segle XVI, de diversa tipologia textual i procedència. Per a aquest estudi hem treballat amb el corpus complet, el qual es pot consultar a <<http://seneca.uab.es/sfi/cica>>. Tanmateix, per qüestió d'espai, en la bibliografia solament desplegarem la citació bibliogràfica de les obres que apareixen com a exemples en el cos de l'article.

arribades ·XXX· galeras de la armada de Sissilia ab En Roger, qui és almirall, qui les ha amenades (CICA: 2007, Desclot, Crònica V, XIIIb, pàg. 107, lín. 10)

- (6) E faÿa bela luna, e vench-nos .I. oreg de vent de part de garbí, e dixem-los nós que ab aquel podríem anar a Polença, que així era estat acordat, que l'estol *arribàs* a Polença (CICA: 2007, Jaume I, Fets, XIVa, p. 68, lín. 10)

Segons Coromines (cf. *DECat*, s.v. *arribar*), ben aviat el tecnicisme mariner es banalitzava i passa a la llengua habitual amb el sentit de 'venir a trobar-se en un indret', evolució que afecta altres verbs, com ara *acostar*.

- (7) Los missatgers *arribaren* en la cort del leó (Llull Felix, pt. VII, c.5, *DECat*, s.v. *arribar*).

Tanmateix, apunta que les aparicions d'*arribar* amb aquest nou sentit són esporàdiques durant els segles XIII i XIV. En obres com ara els *Furs*, els *Feyts*, la *Crònica* de Muntaner o la *Crònica* de Desclot, *arribar* és sempre un terme mariner.⁷ Cal indicar, a més, que segons les dades del *CICA*, el verb *arribar* no es convertirà en el verb principal per a l'expressió general de qualsevol arribada fins ben entrat el segle XV (cf. figura 1):

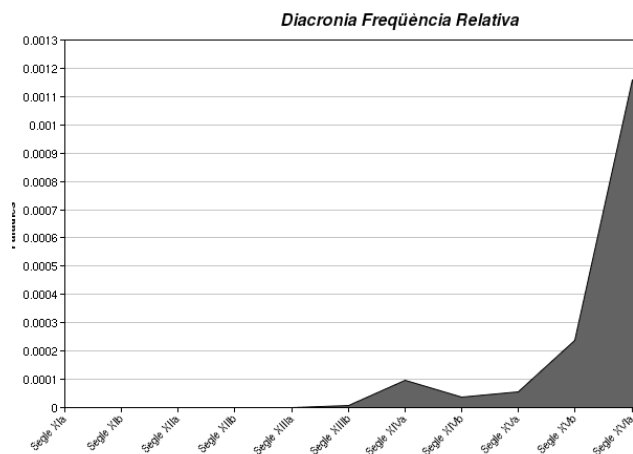

Figura 1. Freqüència relativa d'*arribar* des de la segona meitat del segle XIII fins a la segona meitat del segle XVI

7. Aquest fenomen va paral·lel a la desaparició del verb *venir* en aquests contextos. Es preferirà el verb *arribar*, menys freqüent que *venir*, i propi de situacions marcades, per aconseguir més eficàcia en l'àmbit

Precisament, solament en tombar el segle XV es poden documentar els primers exemples de sentits traslladats del verb *arribar*. Durant la primera meitat del segle XV, hi haurà solament el sentit temporal (cf. exemple 8). A partir de la segona meitat del segle XV el verb eixampla el sentit progressivament cap a l'expressió dels estats (cf. exemples 9 i 10), i, fins i tot, cap a l'expressió de l'extensió (cf. exemples 11 i 12), ja en el segle XVI:

- (8) *Arribada* doncs l'hora de vespres del dia esmentat, comparegué, per una part, davant el dit noble governador o l'honorable regent l'assessoria, el dit procurador fiscal, demanant que es procedís a la declaració (CICA: 2007, Alcavota, XVa, p. 235, lín. 14)
- (9) Tu, Plaerdemavida, pensaves no-t restava major benaventurança que morir y creyes que la vida per pus no t'acompanyava, sinó que en major grau sentisses lo multiplicar dels mals que recites, dels quals encara no-t deus recordar fins que, *arribada* als sdevenidors desigs, per fer majors los teus delits te-n recordes (CICA: 2007, Martorell, Tirant, XVb, pàg. 1306, lín. 10)
- (10) [...] y d'esta ambició y ràbia que tenia que regnàs son fill, urdia contra lo innocent príncep don Carlos tot lo mal que podia y perseverà en assò fins *arribar* lo negosi en lo punt que ohireu. (CICA: 2007, Despuig, Col-loquis, XVIb, p. 160, lín. 14)
- (11) Per lo que ara miram en tota aquella comarca y per lo que veiem, lo discurs que cada-l dia fa la mar y també lo que en escriptura trobam aont se arplegaven les armes dels reys per a fer algunes empreses, venim a enténdrer y creurer que és així, que la mar *arribava* als llochs que tinch dits (CICA: 2007, Despuig, Col-loquis, XVIb, p. 146, lín. 31)

També en el *Curial e Güelfa* apareix el verb *arribar*, i tant la freqüència d'aparició, com els contextos en què el trobem, es corresponen amb el que es podria esperar per a una obra de la primera meitat del segle XV. És a dir, el verb *arribar* és esporàdic —apareix set voltes en tota l'obra— i, fonamentalment, s'usa com a terme mariner (cf. exemple 12) (també metafòricament, cf. exemple 13), excepte una volta que s'usa amb el valor actual (cf. exemple 14):

comunicatiu. De més a més, el verb *venir* era molt polisèmic ja des del llatí i el verb *arribar* es presenta com una bona alternativa per a evitar aquesta excessiva polisèmia, que pot afectar negativament la comprensió entre els interlocutors. El mateix sembla que va passar en les altres llengües romàniques que comparteixen aquest verb amb la nostra llengua. Concretament, l'occità (cf. Levy, s.v. *arribar*), el francès (García-Pelayo 1992: s.v. *arriver*) i l'italià (cf. *DLI*, s.v. *arrivare*).

- (12) Per què Curial, ab les dues galeres, a la illa de Ponça pervench, e, reposat alguns dies, més lo cossari en terra, ab los de la sua galera s'avengué, per manera que la galera del cossari romàs a ell, e mudada tota la /f.152/ gent sua en aquella, acomiadant-se de la altra galera e presos de aquella alguns companys qui de licència del patró ab ell se'n volgueren anar, en Sicília *arriba*, e, a força de dinés armada e mesa bé a punt la sua galera, volgué partir per fer son viatge al Sant Sepulcre (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 276)
- (13) Manats los ancians per la Güelfa, a la sua cambra anaren, e, no talayant-se la enamorada dona de la embosca que li tenien, parlat primerament de altres coses, axí de luny com pogué *arribà* al port de Curial, e, calant les veles, los dix (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 249)
- (14) E tant anaren, que *arribaren* a un monastir de dones, /f.60/ on foren reebuts molt alegrement; e moltes de les monges del monastir se altaren de la bellesa e graciositat de la donzella, la qual era tan bella que en poques partides haguera trobat par (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 138)

3. EL VERB APLEGAR EN EL CURIAL E GÜELFA

Al costat del verb *arribar*, l'autor del *Curial* emprà també el sinònim *aplegar* (11 *aplegar*).⁸ L'ús d'aquest doblat no és exclusiu d'aquesta obra. Respon a la normalitat de la majoria dels textos valencians anteriors, coetanis i posteriors, que hi recorren amb una distribució irregular. En la segona meitat del segle XIV, per exemple, trobem tots dos verbs en l'*Epistolari de la València Medieval* (5 *aplegar*, 6 *arribar*). Durant la primera meitat del segle XV, apareixen en el *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet* (1 *aplegar*, 2 *arribar*).⁹ Més tard, en la segona meitat del segle XV, a les *Cartes* de la família Borja (1 *aplegar*, 41 *arribar*), a *Lo somni de Joan Joan* (2 *aplegar*, 4 *arribar*); també a l'*Spill* de Jaume Roig (2 *aplegar*, 2 *arribar*) i, per descomptat, en el *Tirant* (118 *aplegar*, 79 *arribar*). Finalment, la tendència es repeteix en les obres consultades del segle XVI, com ara els fragments corresponents d'*El Libre de Antiquitats* de la Seu de València (6 *aplegar*, 61 *arribar*) o en les cartes que bescanvien Hipòlita Roís de Liori i la seua filla, Estefania de Requesens (1 *aplegar*, 213 *arribar*).

8. Amb aquestes xifres indique la freqüència absoluta d'aparició del parell *arribar* / *aplegar* en les obres del CICA.

9. Pel que fa al *Recull d'Eximplis* agraiem els comentaris del doctor Josep-Antoni Ysern, editor d'aquesta obra en la col·lecció «Els Nostres Clàssics». Ens indica que el copista pertany a la variant oriental —ho revelen les confusions vocàliques—; atinent, però, al lèxic, conclou que l'autor deu ser valencià.

En general, en textos valencians és més habitual la forma *arribar* (542 *arribar*, 181 *aplegar*, segons les dades del *CICA*). Això no obstant, hi ha dues obres que destaquen per invertir aquesta xifra. Precisament, el *Curial*, com també el *Tirant*, donen la preferència a la solució particular del valencià, és a dir, *aplegar*. Igualment, el *Curial*s'allunya d'una altra xifra general. El verb *aplegar* apareix en els textos valencians amb les formes *aplegar* i *plegar*; ara bé, les dades del *CICA* palesen que aquesta darrera és minoritària (108 *aplegar*, 71 *plegar*). Per contra, l'autor del *Curial* opta per la forma *plegar* (10 *plegar*, 1 *aplegar*); coincideix en aquest punt amb els *Sermons* de sant Vicent.¹⁰

Comptat i debatut, aquestes notes quantitatives ens indiquen que, a diferència de la tendència general, en el *Curial* predomina el verb *aplegar* enfront d'*arribar*, i que aquest primer apareix fonamentalment en la forma *plegar*. Així i tot, el més destacable de l'anàlisi contrastiva entre *aplegar* i *arribar* en aquesta obra anònima té a veure més aviat amb dades qualitatives. En altres paraules, interessa, sobretot, esbrinar si aquests dos verbs coincideixen o divergeixen quant al significat.

Si ens centrem en l'ús concret d'*aplegar* en el *Curial*, observarem que hi ha diferències remarcables en relació amb el verb *arribar*. Majoritàriament, el verb *aplegar* s'usa per a descriure l'arribada a un lloc en contextos no marítims (5 ocurrences):

(15) —E ell, ¿què respòs? ¿Acceptà-la? Respòs lo gentil home: —No, en aquell cas; car en aquest punt *plegà* Melchior de Pandó, e ·s presentà davant ell e li donà una letra.

E *Curial*, prenent la letra, no respòs al duch (*CICA*: 2007, *Curial*, XVa, p. 93)

(16) Emperò, com ells ja *plegassen* al torneig, e los franceses los vessen, comencen a cridar: —Ací són! Via a ells! (*CICA*: 2007, *Curial*, XVa, p. 188)

El *DECat* (s.v. *plegar*) i Bastardas (1996) coincideixen a afirmar que *aplegar* com a 'venir a trobar-se en un indret', equivalent a *arribar*, és el resultat d'una extensió metafòrica a partir d'un terme mariner, ja documentat en llatí («ad Heraeum naves

10. Quant a la forma que pren el verb, el *DCECH* (s.v. *llegar*), considera que cal atendre a les primeres documentacions i, en aquest sentit, el Marsili marca quina va ser la forma originària: *aplegar*. A més a més, apunta que, en castellà, des dels inicis, la forma més primerenca és amb *a-* (en les glosses de Silos *non aplekat* tradueix el llatí *nec ad osculum ecclesiam accedat*). No hi ha cap estudi actual sobre aquesta variació; tanmateix, la majoria dels diccionaris que hem consultat tant actuals (*DECat*, *DIEC*, *DIIFV*) com més antics (*Escrig*, *Llombart*, *MGad* i *Labèrnia*), introdueixen en l'entrada *aplegar* el sentit 'arribar', que és propi del valencià. Solament el *DIIFV* recull també aquest sentit en la forma *plegar*. Cal apuntar que en aragonés actual, per contra, la forma habitual és *plegar*. L'*ALEANR* l'arplega en el nord d'Aragó en Ansó i Echo en la forma *plegar* (data de l'enquesta: 1963). També l'*Andolz* (s.v. *plegar*) en la Val d'Hecho i Ansó. L'*Endize* (s.v. *plegar*) en aquesta mateixa forma en Echo, Ansó, Pandicosa i Bielsa.

adplicit», Livi, 33, 17; «adplicitis nostris ad terram navibus», Cèsar, *Bellum Civile*, 3. 101; «ad terram *adplicant*», Belli Hispaniensis, 37). En paraules de Bastardas (1996: 95):

Des de l'època clàssica *applicare* esdevé un terme tècnic de la nàutica. Cal partir de la frase *nauem ad terram applicare* 'posar en sec una nau' o 'atracar una nau'. Aviat trobem exemples en què el verb *applicare*, ell tot sol, vol dir 'applicare nauem'. És llavors que podem dir que el verb ha passat a formar part de la terminologia nàutica [...] Tot això ens porta a pensar que el català *aplegar* en l'accepció 'arribar' procedeix de l'ús del llatí *applicare* com a terme de la navegació.

Per a aquest autor, el sentit actual d'*aplegar* en català ('venir a trobar-se en un indret') deriva del terme mariner i no directament del sentit general d'APPLICARE 'ajuntar'. De fet, el mot *aplegar* apareix com a terme mariner en el segle XIV, en una traducció mallorquina de la *Chronica gestorum invictissimi Domini Iacobi Primi Aragonia Regis* de Marsili:

- (17) Que manàs a las naus donar las velas e seguir la galea del rey, qui volia *aplegar* al port de la Palomera / ato de Fossess e ls seus... havents contrari vent per Malorcha, *aplegaren* a Tarragona (*DEcat*, s.v. *plegar*)

Per tant, el català va usar aquest terme mariner, com també el dalmàtic antic (*DEcat*, s.v. *plegar*) i, afegim ací, que també fou propi del francès antic. Greimas (1994, s.v. *apliquier*) documenta *apliquier* en 1225 amb el sentit 'aborder, débarquer'. Per a l'occità antic, el *Petit Levy* (s.v. *aplicar*) inclou també aquesta accepció: 'attacher; toucher, aborder'.

Així doncs, Bastardas (1996: 98) conclou que el camí que va recórrer el català fins al nostre *aplegar* 'venir a trobar-se en un indret' no és el mateix que el del castellà —o l'aragonés—, que parteix del sentit general d'APPLICARE 'ajuntar'. Ja en el *Cantar de Mio Cid* existeix aqueix sentit, que pot expressar-se intransitivament com ara *a las bodas llegaron* (2261) i, també, transitivament i en forma reflexiva, com ara, *Si Dios me llegare al Çid* (1529) o *a la puerta se llegava* (37). Per tant, molt fàcilment derivable d'APPLICARE en el seu sentit més general 'ajuntar una cosa a una altra', sense contacte 'recolzar-se', o amb contacte, 'acostar-se a' i, fins i tot, 'arribar'. Aquest darrer sentit ja es pot documentar en el llatí vulgar hispànic:

- (18) Ja Egèria, sens dubte de la Hispània nord-occidental, vers 384, alterna *seplicare* amb *plicare* amb el significat d' 'arribar' (Bastardas 1996: 98)

En català, però, segons afirma, no hi ha documentació del sentit ‘ajuntar una cosa a una altra’, sinó solament de ‘fer estar diverses coses juntes’.

Tanmateix, sorprén que un verb d’origen mariner, com també ho era *arribar*, no aparega en el *Curial* amb aquest sentit, com sí que apareix *arribar*, d’altra banda. A més a més, si tenim en compte les dades del *CICA*, es pot observar que *aplegar* s’usa molt esporàdicament com a terme mariner (13 ocurrences d’*aplegar* com a terme mariner de 181 casos en què aquesta forma apareix al *CICA*). I encara més: a banda del *Marsili* no sembla que hi haja cap text no valencià que trie *aplegar* com a terme mariner. De fet, en la traducció mallorquina de la crònica de Marsili *aplegars* s’empra exclusivament com a tecnicisme mariner i no mai per a ‘venir a trobar-se en un indret’; per tant, no sembla que el traductor usara aquest verb normalment per a indicar qualsevol altra arribada que no fóra per mar. Com tampoc no usava encara el verb *arribar*, fora del tecnicisme. La traducció al castellà que cap a la meitat del segle XIX en feu Josep M. Quadrado¹¹ trasllada tots els passatges amb *aplegar* o *arribar* com a *aportar*, *desembarcar* o *arribar*. I ens mostra, alhora, que *venir* en català era el verb escollit per a qualsevol tipus d’arribada encara en el segle XIV: el tradueix per *llegar*.

Hi afegirem una dada més que pot il·luminar aquesta qüestió. En parlar del verb *arribar*, hem constatat que amb el sentit ‘portar el vaixell cap al port o cap a la vora’ és present en diverses obres de finals del XIII i del segle XIV. I és així: a banda de *prendre terra* i de *venir* (també *pervenir* en poques ocasions) per a expressar l’arribada al port o a la riba, en els *Feyts* es prefereix *arribar* (10 ocurrences). Menys freqüent (1 ocurrencia) és en la *Crònica* de Muntaner, que opta del tot l’expressió *prendre terra*. També *arribar* s’empra en la *Crònica* de Desclot (1 ocurrencia). Cap rastre, però, d’*aplegar*, com a terme mariner. Això fa més possible la hipòtesi que el traductor mallorquí optés per una traducció més literal del text llatí: hauria traduït *applicare* per *aplegar*, quan altres obres de la mateixa temàtica i època prefereixen *arribar* o *prendre terra*, per exemple.

En resum, en el *Marsili* s’utilitza un tecnicisme mariner, com també ho feia el francès i l’occità. No es pot descartar, per tant, que *aplegar* s’haja pogut emprar en català

11. Els exemples que citarem de la traducció mallorquina del *Marsili* i de la traducció castellana que en va fer Quadrado a partir de la catalana són de l’edició *Historia de la conquista de Mallorca: crónicas inéditas de Marsili y de Desclot en su texto lemosin ; vertida la primera al castellano y adicionada con notas y documentos por José María Quadrado* (en línia), Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives, Alacant, 2005, <<http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=4782>> (consulta 25/04/2008). Nota: reproducció digital de l’edició de Palma, Imprenta y librería de D. Estevan Trias, 1850.

com a terme mariner, però no sabem fins a quin punt l'ús d'aquest terme fou tan freqüent perquè passés a la llengua habitual. I en tot cas, com es pot explicar que *aplegar* amb el sentit 'venir a trobar-se en un indret' siga gairebé exclusiu en els textos valencians?

El *DECat* (s.v. *plegar*) és prudent quan informa que és possible que també algun altre parlar l'haja fet servir en l'època medieval. De fet, l'hem trobat en una carta principatina:¹²

- (19) No us poria dir quant enuig prenguí com, venint de la muntanya, no us trobí en Barcelona ni fins fui en casa no em digueren res de vostra partida, majorment que, com jo *apleguí*, no havia sinó tres dies que éreu partida. Estau certa, senyora, no poria pendre jamés tal enuig com lo que prenguí, e no sens causa, per ésser vós en tal part que sens passar mar no us puga veure, e en vida me sia forçat aconhortarme de vostra vista (*Epistolari_Cahner1_oriental-2/XV*, p. 101, lín. 6)

I també en boca de Lúcio, el cavaller tortosí dels *Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa*:¹³

- (20) [Lúcio] Encara que a la fi vingueren en los diedis grans fatigues y en abraços, seguí's que, estant en lo major fervor de sos treballs lo comte en aquella conquesta, lo socorro que los moros de Tortosa esperaven, com ja diguí ya que no erà pogut venir ab temps per a socórrer y restaurar la ciutat, volgué *plegar* a ella per a provar de cobrar-la y així li posà lo més cruel citi que may se veu sobre un poble (CICA: 2007, Despuig, *Col·loquis*, XVIb, p. 117, lín. 22)

El *DECat* (s.v. *plegar*) adverteix que els usos d'*aplegar* amb aquest sentit, que es troben esporàdicament en obres no valencianes, poden explicar-se pel fet que el valencià del segle XV esdevé la koiné, el model per a tot el català i, per aquest prestigi, alguns autors adoptarien valencianismes. Cal tenir molt present aquesta possibilitat, atés que hi ha poquíssimes dades en altres dialectes.

Al capdavall, doncs, atés que l'ús del verb *aplegar* és pràcticament exclusiu del valencià en època medieval i que, a més, no es prefereix com a terme marítim, potser

12. Aquesta obra no és inclosa encara en el *CICA*.

13. Afegim ací que, com ens informa el Dr. Ferrando, la forma *aplegar* apareix també en un altre document occidental, en la correspondència de Lluís de Montsuar, lleidatà, en temps de la guerra civil del Principat (1462-72).

hauríem de plantejar-nos si l'origen d'*aplegar* com a 'venir a trobar-se en un indret' segueix un camí semblant al de l'aragonés i el castellà.¹⁴

Siga com siga, *arribar* i *aplegar*—amb aquest sentit no marítim— no difereixen solament quant a l'origen. La resta d'usos del verb *aplegar* en el *Curial* ens forneixen d'altres dades ben interessants. En l'anònim, aqueix verb és usat amb sentits traslladats. D'una banda, metonímicament, indicant allò que és transportat per algú:

- (21) *Plegaren* aquestes novelles a les orelles del marquès, per què lo marquès tantost, acompanyat de Curial e de molts altres de la sua casa, anaren veure lo cavaller (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 52)
- (22) E havia dubte que si Curial ho atorgava, atesa la honor /f.21v/ que havia guanyada, de què la fama *plegaria* a les orelles de la Güelfa, la vida d'ella seria fort poca; per què, ab gran treball (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 74)
- (23) Desperta't, donchs, e sie comoguda la mar; e totes les tempestats que sols mostrar en les mars oceanes, e axí mateix en tot aquell stret de Gibraltar, véngan tost; e los mugits d'aquell leó fer e brau qui habita entre les illes de Mallorca e de Cerdenya *pleguen* ací; e, no oblidades les tempestats del Far de Mecina e les dels golfs de Satalies e de Creta, junten-se totes e fi ren aquesta galera (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 286)

De l'altra, el verb *aplegar* indica el moviment d'extensió de determinats elements:

- (24) Ja los cavalls anaven per sanch e passaven sobre corsos morts, dels quals era la espessura tan gran que no *plegaven* los peus a terra (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 364)
- (25) Fa's, donques, la veu, per quatre dents contraposades, les quals la lengua fér, de les quals si alguna defall ha defalliment en la veu; dos labis, dues cathacimbales, als quals la lengua *plega*, e com se encorba forma un vocal spirit en la concavidat del paladar o de la boca (CICA: 2007, Curial, XVa, p. 268)

14. Fet i fet, El *DCECH* (s.v. *llegar*), tot i donar suport a la hipòtesi marinera, fins i tot per al castellà, és més prudent i diu: «Sin embargo, no es probable que un verbo de uso tan sumamente copioso, y de tantas acs. varias com *llegar*, tenga un origen único; tanto más cuanto que existen otras acs. locativas en varios romances, en primer lugar el rum. *Plecà* 'marcharse', que recuerda curiosamente el gascón *aplegà-se* "s'en aller" (en el Lavedán, según Wartburg, Rom. LIII, 235) [...] Es probable, pues, que hubiese orígenes semánticos múltiples, partiendo de la idea general de 'arrimar', 'dirigirse a', de donde por una parte 'ponerse en marcha' y por la otra 'acercar', 'hacer llegar' o 'llegar'»

Coincideix, en aquest sentit, amb obres de finals del segle XIV i primeries del segle XV, que presenten aquests mateixos sentits (cf. 26, 27 i 28). O bé, d'altres, també traslladats, com ara els que indiquen l'extensió d'un líquid (cf. 29 i 30) i, fins i tot, l'assoliment d'estats. Aquest darrer és el cas del poemari marquià, en què *aplegar* apareix ja formant part d'una perífrasi (cf. 31, 32 i 33):

- (26) E los seus contraris seguiren-lo tro al planell o cap de la scala, e aquí ell se girà, e al primer que muntava ferí de la spasa en la templa, que li ·n levà ·I· clau e ·II· quexals e li féu gran plaga. E com la remor *plegàs* a la casa on eren arrestats los fills d' En Valldaura (CICA: 2007, Epistolari de la València Medieval_I, XIVb, carta 134, lín. 22)
- (27) E yo dix-li que li digués que anàs ab los de la companyia e que ·s disciplinàs ab la disciplina en la mà, la corda pengan; e sí ·s fahie, e ·ls altres açoten-se ferm, que la sanch los *plegave* als talons, e ell, que véu allò e hoí los crits tan grans de «Misericòrdia!» per allò hac tanta de contrició (CICA: 2007, Sermons, XVa, p. 31, lín. 32)
- (28) Susaxí és que aquell qui porte mala voluntat a son proïmse; si matex mate. E lo teu coltell no *plegue* sinó a la roba, al cors de l' altre, e a tu mate la ànima (CICA: 2007, Sermons, XVa, p. 233, lín. 14)
- (29) Que un hom de gran estament morí e après ressuscità, e dix que véu fer un foch que *plegave* tro al cell (CICA: 2007, Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet, XVa, p. 335, lín. 15)
- (30) [...] axí com als de la dita ciutat de Sogorb la dita inhibició deguera obrar alguna inclinació bona a donar loch a metre ·s en alguna conexença, de feyt, mostrant major iniquitat e malícia —en la qual se mostren del tot obstinats, han presa e levada del tot l'aygua del dit riu, en manera que de aquella no *plega* a la dita vila bonament per a beure (Epistolari de la València Medieval_I, XVb, carta 30, lín. 41)
- (31) Yo pas dolor si·m conech ser amable, / e met poder qu·amat ésser no crega; / ab tot açò mon apetit *aplega* / sentir delit a temps; però durable / ma carn lo sent, e yo·l trob ab la pensa (*March-1/XV* 118 47)¹⁵
- (32) Los censuals en lo començ despiten, de què·s nodreix una terrible brega, e no fa poch lo qui a *vençre plega* (*March-1/XV* 112 120)
- (33) ¿Qui és aquell matèria conega, / sinó perquè la forma·s pot entendre? / Lo different de les coses compendre / no és en hom: son saber no y *aplega* (*March-1/XV* 113 34)

15. Els exemples de les *Poesies* d'Ausiàs March encara no són inclosos al CICA 2007. El Dr. Rafael Alemany m'ha proporcionat el text digitalitzat a partir del qual es realitza el *Diccionari de les «Poesies» d'Ausiàs March* (BFF2002-01254).

Com hem dit més amunt (cf. 2.), no es constaten sentits traslladats amb *arribar* fins a la segona meitat del segle XV. Dit d'una altra manera, per les dades que ens ofereixen el *Curial* i la resta d'obres del *CICA*, es pot deduir que *aplegar* era un verb ja consolidat, amb un desplegament polisèmic ben avançat, en contrast amb *arribar*, en aquesta mateixa època. Creiem que aquesta diferència entre els dos verbs té una bona explicació en l'origen d'*aplegar* en valencià.

Adés hem esmentat que el verb *aplegar*, derivat d'APPLICARE, és compartit pel castellà i l'aragonés. Concretament, en aquesta darrera llengua pren precisament en època medieval la forma *aplegar/plegar*, igual que en valencià. De la mateixa manera que en el *Curial* —i, com hem vist, en altres obres de la primera meitat del segle XV —, els textos aragonesos anteriors i coetanis presenten el sentit 'venir a trobar-se en un indret' (cf. 36 i 37) i també els sentits derivats d'aquest (cf. 34 i 35):¹⁶

- (34) [...] et aqueylo que alançó contra ad aqueyll non se *aplegó* a eyll el qual cuidava ferir (*Vidal Mayor IX*, 28, 2, s. XIII-XIV)
- (35) Et en la part de l'Alfaz e Moçaribal comiença a un boquero en la cantera que salle al holibar de don Francisco del Río en dreyto del peyrón et puya por un senderiquo, el cual está mullonado et va fasta un sendero que va a las Holiberuelas, sendero a sendero, fasta las ditas holiberetas. Et de allí vuelve a los canpos de Sancho de Atos et de allí a los canpos de Garcigüela et *plega* fasta a un sendero que va a Cuart et salle a la boqua del Val de Marracades (Fernández Otal 1995, document 124, lín. 11, finals segle XV, localització Saragossa)
- (36) [...] e luego en ese punto el dicho mayoral las fue a buscar a las cabanyas comarcantes y no las pudo trovar y visto esto, luego el mayoral fu a la villa d'Ansó a dar apellido

16. I, per descomptat, en l'actualitat també: «A tardi d'antes puyan os sirbientes con tos los trastes que ye ministé, tortas de llama zafranadas y otras de bente libras a fé almuerzo pa cuando *pleguen* os cofardes» (Nagore Laín 1987: 22, text del 1926); «Antiparti, cuan escribo istas linias ye ubierto ro prozesos de triballo de o I Congreso ta ra Normalización de l'Aragonés (Uesca, 18-19 d'abril 1987), que tien como finalidá *plegar* a unos alcuerdos definitivos sobre a ortografía a emplegar en os testos en aragonés» (Nagore Laín, ed., 1987: 16, paraules de l'autor); «Fará bellos quinze años agún se bieban cabañas con cañons cuando iban de cabañera: bi' staría alredó de zincuentamil cabezas de laná. Agora no *plegan* ta diezmil» (Nagore Laín 1987: 26, text del 1980); «Sí, os ansotanos son treballadós con ixas chiquetas cosas de a cultura. Fan todo o que pueden pa que a zibilización no *plegue* á desfé tantos años de istoria» (Nagore Laín 1987: 48, text de 1985); «L'almiro de castellanismos y bulgarismos (que no me barga de señalar, porque en son muitos) no *plegan* à tirar o caráuter lingüisticamén aragonés o testo» (Nagore Laín 1987: 142, paraules de l'autor). De fet, coincideix també amb altres valors de verbs que s'hi relacionen estretament, com ara *plegar*: el mot *plegar* amb el sentit d'agafar d'en terra' és propi de l'aragonés, del català de la Franja i del valencià.

como le abían furtado las dichas LX cabeças de ganado y él, que *plegaba* a la villa d'Ansó, encontrose con el cabanyero (Fernández Otal 1995, document 95, lín. 13, any. 1490, localització: vall d'Ansó)

- (37) Lois de Campos: que ya era la brega en la plaça quando él con su nieto & Francisco Nuarro mediano venían por la carrera la cárcel, & arranquaron ante de *plegar* a la barrera, por meterse en la brega a espartir (Terrado Pablo 1991: document 107, lín. 19, any 1468)

Aquesta coincidència ens permet fonamentar una sospita. D'una banda, hem descrit que el verb *aplegar* apareix fonamentalment en textos valencians; de l'altra, hem constatat que des de les primeres aparicions és un verb consolidat, amb tots els sentits traslladats. Finalment, hem mostrat que l'aragonés, des dels primers textos comparteix els mateixos usos que el valencià. No és desgavellat pensar que l'*aplegar* valencià que trobem en textos medievals i que continua ben viu en la llengua actual és un préstec de l'aragonés (cf. Montserrat 2007). Hi ha més dades a favor d'aquesta hipòtesi.

En primer lloc, diversos treballs han manifestat que hi ha força vincles entre el català i l'aragonés, atesa la contigüïtat dels territoris. No es pot descartar tampoc la influència que els moviments demogràfics degueren tenir sobre el transvasament de material lingüístic entre Aragó i Catalunya i el País Valencià (cf. Veny 1991; Martines 1999: 125). Així mateix, Veny (1991) explica les coincidències amb el nord-occidental. També Ferrando (1980 i 1984), Martines (1999, 2000 i 2002) i Veny (2002) han fet palés que valencians i aragonesos compartim moltes paraules i molta història.¹⁷

En segon lloc, alguns estudiosos del català que fita amb l'aragonés, com ara Quintana (1980: 89), informen que *aplegar* és viu com a 'arribar' en el parlar de la Codonyera (la Matarranya). Aquest autor diu exactament «*Aplegar* és 'arribar' (*Quant vam aplegà a migdia a Fornols*)».

Finalment, no és estrany al català que l'arribada d'un aragonesisme provoque una lluita sinonímica entre dos mots. Segura (2007) ha demostrat recentment que la preposició *per a* apareix solament en textos valencians primerencs i no pas en textos orientals de la mateixa època, en què la preposició exclusiva és *a* i *per*. Provenent

17. Treballs com el de Joan Ponsoda (1996), M. Àngels Diéguez Seguí (2002), Colomina (1995), Guinot (1999 i 2002) i Rubio Vela (2002) han demostrat la convivència entre aragonesos i catalans en terres valencianes.

possiblement de l'aragonés, *per a* arriba al País Valencià amb tota la polisèmia que tenia en aqueixa llengua i enceta una batalla amb les preposicions *a* i *per*, amb la qual es disputarà l'àmbit de la finalitat. A diferència del parell *arribar/aplegar*, però, *per a* guanyarà la partida a les preposicions *a* i *per*, massa polisèmiques, d'altra banda.

3. CONCLUSIONS

Comptat i debatut, doncs, l'estudi dels usos d'*arribar* i *aplegar* en el *Curial* i la comparació amb els textos medievals del *CICA* ens permeten concloure que els verbs *arribar* i *aplegar* s'empren de manera diversa almenys fins a la primera meitat del segle XV, i això, segurament a causa del seu origen. El verb *aplegar* és un verb aragonés que arriba al valencià ja consolidat, mentre que el verb *arribar* encara en l'època en què s'escrigué el *Curial e Güelfa* no ha desplegat els valors metafòrics i metonímics, els quals naixeran i es consolidaran durant la segona meitat del segle XV i, sobretot, al llarg del segle XVI. I, de fet, solament a partir d'aqueix segle es pot dir que tots dos verbs comencen a lluitar pel mateix terreny significacional. En textos posteriors, dels segles XVII i XVIII, aquests dos verbs s'usen ja amb els mateixos valors, també figurats, i, fins i tot, en un mateix autor. Ben bé com sembla que ocorre actualment:¹⁸

- (38) Diumenge, a 18 de dits, *aplegà* Sa Magestad al lloch de Quart, a les set ores de la vesprada (*Antiquitats_seu3-XVII*, p. 314, § 8 cap. 273)¹⁹
- (39) Y féu la volta ordinaria seguidament, anant cantant los cantors a cant de orgue dit imne. Y, *arribats* a l'altar Major, digueren lo vers «Quis Deus magnus», etc (*Antiquitats_seu3-XVII*, p. 309, § 30 cap. 265)
- (40) Sols sí vullc contar el xiste / per a que tots los casats / escarmenten, i que vegem / en este curt romanç / que el que *aplega* a ser zelós, / compte, que dins de mig any / ja està dins de la goleta, ficat de peus i de cap (*Col.loquis_burlescos-XVIII*, p. 121)
- (41) Que em carreguen els dimonis / que no *arribe* a ser casat, / que m'herete una beata / que em facen anar soldat (*Col.loquis_burlescos-XVIII*, p. 221)

18. Aquests textos no pertanyen al *CICA*.

19. Aquests textos no pertanyen al *CICA*, ja que el corpus inclou textos des dels inicis fins a la segona meitat del segle XVI.

Caldria ara un estudi aprofundit sobre els valors i la distribució geogràfica d'*arribar* i *aplegar* en el País Valencià. Segurament, l'estudi d'aquest parell de verbs podrà ajudar-nos a esbrinar com es comporten realment els mots que comparteixen sentits, com ara també, *dur* i *portar*, generals en tot el català. En altres paraules, potser és hora de capbussar-nos sense por en l'estudi de la sinonímia, almenys, per descobrir com els parlants solucionen aquest fet ajustadís o, si més no, per aclarir si la sinonímia existeix.

SANDRA MONTSERRAT
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALEANR* = ALVAR, Manuel, Antonio LLORENTE & Tomás BUESA (1961-1973) *Atlas lingüístico y etnográfico de Aragón, Navarra y Rioja*, 12 vols., Saragossa/Madrid, Departamento de Geografía, Lingüística, Institución «Fernando el Católico» / La Muralla.
- Andolz* = ANDOLZ, Rafael (1992) *Diccionario Aragonés*, Zaragoza, Mira editores.
- BASTARDAS, Joan (1996) *Diàlegs sobre la meravellosa història dels nostres mots*, Barcelona, Edicions 62.
- BELTRAN, Vicent (2005) *El parlar de la Marina Alta. Microatles lingüístic de la Marina Alta*, Alacant, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana.
- BELTRAN, Vicent & Carles SEGURA (2007) *El valencià de Torís. El parlar de la Vall dels Alcalans*, Turís, Ajuntament de Turís.
- BELTRAN, Vicent, Joan Lluís MONJO & Vicent-Josep PÉREZ I NAVARRO (2004) *El Parlar de Guardamar. Un estudi del valencià meridional fronterer*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CICA = *Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)* (2006), J. Torruella, dir., Manel Pérez Saldanya, Josep Martines i Vicent Martines. [<http://seneca.uab.es/sfi/cica>.]
- COLOMINA I CASTANYER, Jordi (1995) *Llengües en contacte als regnes de València i de Múrcia (segles XIII-XV)*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- COLÓN DOMÈNECH, Germà (1993) *El lèxic català dins la Romània*, València, Universitat de València.

- DCECH = COROMINES, J. & J. A. PASCUAL (1980) *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, Madrid, Gredos.
- DECat = COROMINES, Joan, (1983-1991) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua catalana*, 9 vols., Barcelona, Curial & La Caixa.
- DIEC = *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1995.
- DIÉGUEZ SEGUÍ, Maria Àngels (2002) *Clams i crims en la València medieval, segons el Llibre de Cort de Justícia (1279-1321)*, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana.
- DIIFV = *Diccionari Valencià*, València, Bromera / Generalitat Valenciana, 1995.
- DLI = DEVOTO, Giacomo (2001) *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze, Le Monnier.
- Endize = *Endize de bocables de l'aragonés seguntes os repertorios lesicos de lugars y redoladas de l'Alto Aragón (Tomo I, IV)*, Uesca, Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1999.
- Escrig = ESCRIG, Josep (1851) *El Diccionario Valenciano-Castellano*, València.
- ESPADALER, Anton (1984) *Una reina per a Curial*, Barcelona, Quaderns Crema.
- FERNÁNDEZ OTAL, José Antonio (1995) *Documentación medieval de la Corte del Justicia de Ganaderos de Zaragoza*, Zaragoza, Institución «Fernando el Católico».
- FERRANDO, Antoni (1980) *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 53, 63-64 i 101-104.
- (1984) «La dialèctica unitat/diversitat en la història de la llengua catalana», dins Joan Fuster *et alii*, *els Països Catalans: un debat obert*, València, pp. 140-162.
- FERRANDO, Antoni, ed. (2007) *Curial e Güelfa*, Toulouse, Anacharsis.
- GARCÍA-PELAYO, Ramón (1995) *Larousse gran diccionario español-francés, français-espagnol*, París, Larousse.
- Greimas = GREIMAS, Algirdas Julien (1994) *Dictionnaire de l'ancien français: le Moyen Age*, Paris, Larousse.
- GUARDIOLA, Maribel & Vicent BELTRAN (2005) *Bolulla la caramulla: cultura popular i llengua d'un poble de la marina*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- GUINOT, Enric (1999) *Els fundadors del regne de València*, València, Eliseu Climent editor.
- GUINOT, Enric (2002) «El repoblament aragonés: colonització i llengües (segles XII-XIII)», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 32, pp. 81-84.

- Labèrnia* = LABÈRNIA, Pere (1839-1940) *Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondència castellana y llatina*, vols. I i II, Barcelona, Estampa dels hereus de la viuda de Pla. [1a ed.]
- Levy = LEVY, Emil (1991) *Petit dictionnaire provençal-français*, Raphèle-les-Arles, Culture Provençale et Méridionale.
- LLOMBART, Constantí (1887) *Diccionario Valenciano-Castellano*, València, 2 vols.
- LÓPEZ VERDEJO, Voro (2004) *El parlar de l'Horta de València dins del dialecte apichat*, València, Real Acadèmia de Cultura Valenciana.
- MARTINES, Josep (1999) «La proximitat entre el català i l'aragonés a propòsit de *bard*, *brull*, *carabina* i *xafardejar*», dins *Actas d'a I Trobada d'Estudios y Rechiras arrebol d'a luenga aragonesa y a suya literatura (Uesca, 20-22 de febrero de 1997)*, Osca, Instituto d'Estudios Altoaragoneses / Consello d'a Fabla Aragonesa, pp. 125-162.
- (2000) «Els noms de lloc i l'estudi del lèxic, a propòsit d'*atzavara*, *farigola* i *bruc*», dins *Estudis de toponímia valenciana*, València, Universitat de València / Denes Editorial, pp. 255-273.
- (2002) «L'aragonés i el lèxic valencià. Una aproximació», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, núm. 32, pp. 157-201.
- (2006) «La documentació llatina del Regne de València (s. XIII) font per a la història del lèxic del català», dins *Actas do IV Congresso Internacional de Latim Medieval Hispánico*, Lisboa, 12-15 d'octubre de 2005.
- MEYER-LÜBKE, W. (1925) *Das Katalanische. Seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Winter.
- MGad = MARTÍ I GADEA, Joaquín (1891) *Diccionario general Valenciano-Castellano*, 2 vols., València, Imprenta de José Canales Roma. [Edició facsímil.]
- MONTSERRAT, Sandra (2007) *La semàntica diacrònica cognitiva. Una aplicació a propòsit de venir, arribar i aplegar (segles XII-XVI)*, Alacant/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Institut d'Estudis Catalans / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- NAGORE LAÍN, Francho (1987) *Replega de textos en aragonés dialeutal de o siglo XX (Materials ta lo estudio de l'aragonés popular moderno)*. Tomo 1: *ansotano, ayerbense, belsetán*, Zaragoza, Diputación General de Aragón / Departamento de Cultura y Educación.
- PAR, Anfós (1928) «*Curial e Güelfa*». *Notes lingüístiques y d'estil*, Barcelona, Biblioteca Blanes.

- PONSODA, Joan J. (1996) *El català i l'aragonès en els inicis del Regne de València segons el Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina (1269-1295)*, Alcoi, Marfil.
- QUINTANA, Artur (1980) «El parlar de la Codonyera», *Estudis Romànics*, vol. 18, pp. 1-253.
- REIG, Eugeni S. (1999) *Valencià en perill d'extinció*, Alcoi. [Edició a càrrec de l'autor.]
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni, ed. (1901), *Curial y Güelfa. Novela catalana del quinzen segle*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras.
- RUBIO VELA, Agustín (2002) «Valencia y los aragoneses en la Baja Edad Media: la ruta del trigo», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 2, pp. 95-110.
- SEGURA, Carles (2003) *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, Alacant, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana.
- (2007) «Les preposicions que expressen finalitat al segle XIII segons el Corpus Informatitzat del Català Antic. El naixement de la preposició *per a* en català», comunicació presentada al *Col·loqui Internacional sobre Corpus Diacrònics en Llengües Iberoromàniques*, 25, 26, 27 d'octubre a Palma de Mallorca.
- TERRADO PABLO, Javier (1991) *La lengua de Teruel a fines de la Edad Media*, Teruel, Institutos de Estudios Turolenses / Diputación Provincial de Teruel.
- VENY, Joan (1991) *Mots d'ahir i d'avui*, Barcelona, Empúries.
- (2002) «Sobre el Valencià Gemecar 'Gemegar'», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 32, pp. 143-155.
- Vidal Mayor = Vidal Mayor: traducción aragonesa de la obra In excelsis dei thesaurus de Vidal de Canellas*, vol. 3, Lund, Håkan Ohlssons Boktryckeri, 1956.

REFERÈNCIES DEL CORPUS

- CICA = *Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)*, Gorigós, Flor; Potatges i Desclot, Crònica II, Joan Torruella (dir.), Manel Pérez Saldanya, Josep Martines i Vicent Martines. [<http://seneca.uab.es/sfi/cica>. 2006.]
- [Alcavota] *El cavaller i l'alcavota: un procés medieval*, a cura de Jaume Riera i Sans, Barcelona, Club Editor, 1973. [CICA, 2007.]
- [Antiquitats_seu3] *Libre de Antiquitats de la Seu de València*, vol. I, edició a cura de J. Martí i Mestre, València/Barcelona, 1994, pp. 262-357.
- [Cartes Borja I] Miquel Batllori, *De València a Roma. Cartes triades dels Borja*, Barcelona, quaderns crema, 1998. [CICA, 2007.]

- [Col·loquis_burlescos] *Col·loquis eròtico-burlescos del segle XVIII*, edició a cura de Joaquim Martí Mestre, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1996.
- [Curial] Antoni Ferrando (ed.), *Curial e Güelfa*, Toulouse, Anacharsis, 2007 [CICA, 2007.]
- [Desclot, Crònica V] Bernat Desclot, *Crònica*, vol. v, a cura de M. Coll i Alentorn, Barcelona, Barcino, 1951. [CICA, 2007.]
- [Despuig, Col·loquis] Cristòfor Despuig, *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, a cura d'Eulàlia Duran, Barcelona, Curial, 1981. [CICA, 2007.]
- [Epistolari de la València Medieval_I] Agustín Rubio Vela, *Epistolari de la València Medieval (I)*, València / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003. [CICA, 2007.]
- [Epistolari_Cahner1_oriental] *Epistolari del Renaixement*, vol. I, edició a cura de Max Cahner, Valencia, Clàssics Albatros, 1977-1978, pp. 62-133.
- [Jaume I, Fets] *Llibre dels fets del rei en Jaume*, vol. II, a cura de Jordi Bruguera, Barcelona, Barcino, 1991. [CICA, 2007.]
- [Somni] Jaume Gassull, *Lo somni de Joan Joan*, versió modernitzada feta a partir de l'edició de Miquel i Planas, Ramon, *Cançoners Satírics Valencians*, Barcelona, Biblioteca Catalana, 1911. [CICA, 2007.]
- [March] MARCH, Ausiàs, *Poesies*, edició a cura de Pere Bohigas, Barcelona, Barcino («Els Nostres Clàssics»), 1954.
- [Martorell, Tirant] Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, a cura d'Albert Hauf, València, Tirant lo Blanch, 2005. [CICA, 2007.]
- [Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet] Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet, edició de Josep-Antoni Ysern, Barcelona, Barcino («Els nostres Classics»), 2004 (2 vols.). [CICA, 2007.]
- [Sermons] Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, vol. 4, a cura de Gret Schib, Barcelona, Barcino, 1977. [CICA, 2007.]
- [Spill] Jaume Roig, *Spill*, edició crítica i estudi a cura d'Anna Isabel Peirats, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua (en premsa). [CICA, 2007.]